

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/125/108-111>

Gülşən Musayeva
Bakı Biznes Universiteti
<https://orcid.org/0009-0009-8522-3169>
musayeva-gulshan@mail.ru

İngilis dilində feilin güman şəkli və onun xüsusiyyətləri

Xülasə

Feilin “mood” kateqoriyası çox vaxt vəziyyətlə reallıq arasındakı münasibətləri danışanın baxış nöqtəsindən ifadə edən fel kateqoriyası kimi nəzərdən keçirilir. Başqa sözlə, feilin vasitəli şəkli danışanın vəziyyətin reallıq və ya qeyri-reallıq olmasına verdiyi subyektiv qiymətləndirməni göstərir. Müasir ingilis dilində feilin “mood” kateqoriyası çoxsaylı müzakirələrə səbəb olmuşdur. O, müxtəlif cür şərh edilmiş və feilin ən mübahisəli kateqoriyası hesab olunur.

Feilin modallıq ifadə edən şəkillərindən biri və demək olar ki, ən mürəkkəbi güman şəklidir. Feilin “Suppositional Mood” şəklinin iki zaman forması mövcuddur: indiki və keçmiş. Feilin bu vasitəli şəkli danışanın ehtimal, arzu ilə tələb olunan hərəkətini bildirir. Sifariş, təklif, tələb, istək, fərziyyə və məqsədləri ifadə etmək üçün istifadə olunur. Feilin bu forması bir neçə məqamda işlədilə bilər.

Açar sözlər: *modallıq, feilin güman şəkli, arzu, təklif, fərziyyə*

Gulshan Musayeva
Baku Business University
<https://orcid.org/0009-0009-8522-3169>
musayeva-gulshan@mail.ru

Suppositional Mood and Its Characteristics in the English Language

Abstract

The category of mood is often seen as the category of the verb expressing relations between the situation and reality from the point of view of the speaker. In other words, the category of mood shows the subjective appraisal of the situation, reality or unreality, by the speaker. The category of mood has generated many discussions in present-day English. It has been treated in many different ways and is considered the most controversial category of the verb.

One of the verb forms expressing modality, and almost the most complex one, is the Suppositional Mood. The verb in the Suppositional Mood has two tense forms: present and past. This indirect mood of the verb expresses an action that is required with the speaker's assumption or desire. It is used to express orders, suggestions, demands, wishes, hypotheses, and purposes. This verb form can be used in several contexts.

Keywords: *modality, suppositional mood, suggestions, wishes, hypotheses*

Giriş

Bəzi dilçilər etiraf edirlər ki, bu kateqoriyanın mürəkkəbliyinə görə onunla bağlı hər hansı inandırıcı və hamı tərəfindən qəbul edilən nəticəyə gəlmək mümkün deyil. Feilin “Suppositional Mood” şəklinin iki zaman forması mövcuddur: indiki və keçmiş. Feilin bu vasitəli şəkli danışanın ehtimal, arzu ilə tələb olunan hərəkətini bildirir. Sifariş, təklif, tələb, istək, fərziyyə və məqsədləri ifadə etmək üçün istifadə olunur.

Tədqiqat

Feilin bu forması bir neçə məqamda işlədilə bilər.

1) Zərflik budaq cümlələrində

It is important that you should speak only English at our lessons.

It is said that you should have heard of it on the day of your wedding.

It shocked him that he should have been so blind.

What a shame that he should say so.

2) Predikativ budaq cümlələrində

His aim was that his enemies should be discredited.

His condition was that I should join one of the clubs.

Güman şəklinin indiki zaman forması (Present form) should + Indefinite Infinitive vasitəsilə düzəliir. Məsələn: It is requested that all should be ready by 6 o'clock. (Xahiş olunur ki, hər şey altı saata hazır olsun.)

Keçmiş forması isə should + Perfect Infinitive vasitəsilə düzəliir. He suggested that the work should have been finished (O, işin tamamlanmalı olduğunu irəli sürdü.)

Should modal feili "shall" feilinin keçmiş zaman forması olub, əsas feilin məsdər forması ilə birlikdə "keçmiş nəzərən gələcək" zamanı ifadə etmək üçün işlədilir. O, "would" feili ilə bərabər feilin şərt şəklini əmələ gətirərkən şərt budaq cümlələrində və baş cümlədə işlənir (Gardiner, 1951). Məsələn: If you think that was amazing, you should have seen it last night. Əgər siz bunu heyretəmiz hesab edirsinizsə, gərək onu keçən gecə görmüş olaydınız.

"You should consult a doctor" cümləsində "should" modal feilini "ought to" feili ilə əvəz etmək olar: You ought to consult a doctor. — "Siz gərək həkimə müraciət edəsiniz". Hər iki cümlə Azərbaycan dilinə eyni cür tərcümə olunur və hər ikisində eyni məna ifadə olunur (Brazil və Coulthard, 1980).

Should feili əsas feillə birbaşa əlaqədə işlənir. Məsələn: I should say you're twenty-eight. Məncə, yaşıınız iyirmi səkkizdən çox olmaz.

Demək lazımdır ki, tərcümədə sərbəstliyə yol verilmişdir. Cümlə quruluşu və feil formalarını saxlamaqla onu belə vermək olar: Mən deməliyəm ki, sizin iyirmi səkkiz yaşıınız var (yaxud: Siz iyirmi səkkiz yaşında olarsınız).

Should feilinin sual əvəzliyi ilə işlənməsi cümlədəki qeyri-müəyyənliyi aradan qaldırır. "Why should I sign anything?" Mrs. Harriet Du Barry Mossman demanded. — "Nə münasibətlə mən nəyisə imzalamalıyam?!"

Aydındır ki, burada sual feili xəbəyə yox, ona aid olan zərfliyə (why sual əvəzliyinin müqabilinə) mənsubdur.

Will və would modal feilləri də güman mənası ifadə edir. Will feilinin modal feili kimi iki forması vardır: will — indiki zaman, would — keçmiş zaman.

İ.P.Krilova və Y.M.Qordon yazırlar ki, would forması iki qaydada işlənir:

- keçmişdə baş vermiş aktual faktı ifadə etmək üçün;
- indiki zamanda qeyri-reallığı ifadə etmək üçün yaxud will feilinin daha yumşaq və nəzakətli forması kimi (Valimova, 1967).

Müəlliflər will və would feillərini shall və should feilləri ilə müqayisə edərək göstərir ki, müasir ingilis dilində shall və should feilləri iki müstəqil feil kimi təfsir edildiyi halda, will və would feilləri başlıca olaraq paralel şəkildə işlənir; onların ilkin mənası da istəkdir. Bununla yanaşı, will feili özünün bəzi mənalarında would feilinə paralel olaraq işlənilib, keçmişdə baş verən aktual hərəkəti bildirir. Will başqa mənalarında would feilindən təcrid olunmuş mövqə tutur. Bu elə hallarda özünü göstərir ki, would hal-hazırda real olmayan hərəkəti bildirir ya da will feilinin daha yumşaq və nəzakətli forması kimi özünü göstərir (Valimova, 1967).

İ.Rəhimov və T.Hidayətzadə *İngilis dilinin praktik grammatikası* əsərində həmin feillərdən bir ad altında (will) danışırırlar və qeyd edirlər ki, will feili niyyət, xahiş, arzu və vəd ifadə etmək üçün işlədilir (Rəhimov və b., 2001).

I will help you to learn grammar. (Qrammatikanı öyrənməkdə sənə kömək edəcəyəm.) Azərbaycanca tərcümə orijinalın məzmununu ehtiva edir, amma burada sözlərin sintaktik əlaqələnmə üsulu nəzərə alınmamışdır. Ona görə də biz belə hesab edirik ki, həmin cümlənin daha adekvat tərcüməsini axtarmaq lazımdır. Bizim fikrimizcə, bu cümlə belə olmalıdır: Mən sənə kömək edərəm (edəcəyəm) ki, sən qrammatikanı öyrənəsən.

Rəhimov və T.Hidayətzadə qeyd edirlər ki, nəzakətli danışqda sual cümlələrində will və would feillərindən istifadə olunur. Will (would) you open the window? Zəhmət olmasa, pəncərəni açın (Rəhimov və b., 2001).

Everybody voted to get the hell out. I would, too. (Hamı bir səsə bu cəhənnəmdən tezliklə aralanmağa tərəfdar çıxdı. Mənə qalsaydı, özüm də belə edərdim.)

Mətdən gördüyümüz kimi, ingiliscə cümlədə would feilinin tək işlənməsi eliptik hadisənin nəticəsidir; o, məzmun etibarilə əvvəlki cümlədəki to get out əsas feili ilə əlaqədardır. Həmin feilin (would) Azərbaycan dilindəki müqabilinin bu cür işlənməsi mümkün deyildir. Cümlənin azərbaycanca variantında o, edərdim forması ilə verilir. Ancaq nəzərə almaq lazımdır ki, modal mənə “et” kökü ilə yox, onun konkret forması ilə ifadə olunur. O, məhz bu şəkildə “would + əsas feil” konstruksiyasına müvafiq gəlir (Kaushanskaya və Kovner, 1973).

Modallığın bu yolla ifadəsi would feilinin işlənməsində daha çox rast gəlinir. Would feili əsas feillə ifadə olunan hərəkətin icrasını bir imkan kimi qarşıya qoyur. Konkret misallara müraciət edək. “What would happen”, Mel wondered, “if he could reach out and touch Cindy now, would the old magic work.” (“Görəsən nə baş verərdi”, Mel düşündü, əgər indicə çıxıb özünü Sindiye çatdırsaydı, köhnə sehrli qüvvə işə yarıyardımı?”).

Would modal feili eyni cümlədə təkcə bir yox, iki və daha artıq əsas feilə də aid ola bilər. Bunun müqabilində Azərbaycan dilində əsas feillərdən birincisi feili bağlama formasında işlənir. Məsələn, müqayisə edək: Demerest would use the right seat — normally the first officer’s position — from where he would observe and report on Captain Harris’s performance. (“Demerest adətən birinci pilotun oturduğu sağ kreslodə əyləşərdi, oradan Harrisin hərəkətlərinə göz qoyacaq və bu haqda raport yazacaqdı”).

Have köməkçi feili də would feili ilə işlənməkdə rəngarəng imkanlar nümayiş etdirir.

Bunlardan bəzilərini Azərbaycan dili ilə müqayisədə nəzərdən keçirək:

Have feili özündən sonra gələn məsdərə aid olur (bu zaman to ədatı da işlənir). Məsələn: He would probably have to borrow one exchange shirt with some other captain or first officer. (“Görünür, ya başqa komandirlə, ya da birinci zabitlə dəyişməli olacaq”).

Feillərin semantik xüsusiyyətləri sahəsində geniş tədqiqat aparan D.N.Yunusov müasir ingilis dilində mövcud olan feillərin təsirlilik və təsirsizlik xassələrinin itmək üzrə olduğunu sübuta yetirməyə çalışırdı. O qeyd edir ki, feilləri kontekstlə əlaqəsi olan və kontekstlə əlaqəsi olmayan feillər qrupuna ayırmaq daha düzgündür. Lakin bir çox dilçilərdən fərqli olaraq, D.N.Yunusov hər iki tiptən olan feillərin müxtəlif və çoxlu sayda leksik-semantik variantlarının mümkünüyü fikrini də vurğulayır. Müəllif qeyd edir ki, onlar bu və ya digər mənaya, daha doğrusu, təsirlilik və təsirsizlik mənalarına zidd də ola bilərlər (Qordon və Krilova, 1968).

Müasir ingilis dilində güman bildirən feillərlə yanaşı, elə feili birləşmələr də (“take it”, “to make a prediction”, “to tell in advance”, “It looks like + gerund”) vardır ki, onlar kontekstlə əlaqəli feillərdir və yalnız kontekst daxilində güman mənasını ifadə edirlər. Məsələn: It looks like there will be quite a crowd here today, doesn’t it? (*Sister Carrie*, Th. Dreiser).

Bədii ədəbiyyatdan seçilmiş cümlə nümunəsinin təhlili göstərir ki, danışan həmin yerin izdihamlı olacağını güman edir və bu, sadə bir ehtimadan irəli gələn fikirdir.

“Surely”, “certainly” kimi güman bildirən sözlər əminliyi əks etdirən gümanı ifadə edir. Məsələn:

No, not anybody, of course, but there are lots of good women. You can surely find someone if you try. There’s that Pace girl. What about her? You used to like her. I wouldn’t drift on this way, Lester; it can’t come to any good. (*Jennie Gerhardt*, Th. Dreiser)

Bu cümlədə subyektin səylə istədiyini tapa biləcəyinə əminlik güman şəklində təqdim olunur. “Probably”, “possibly” sözləri “surely”, “certainly” kimi sözlərlə müqayisədə zəif gümanı ifadə edir.

Güman bildirən feillərin sintaktik xüsusiyyətlərindən bəhs edərkən bu qrupa aid feillərin yalnız vasitəsiz tamamlıqlarla deyil, həm də vasitəli tamamlıqlarla da geniş işlənə bildiyi də qeyd olunmalıdır. Araşdırmalar göstərir ki, güman bildirən feillər özlərindən sonra tamamlıqdan daha çox tamamlıq budaq cümləsi ilə sintaktik əlaqə yaratmaqla bütöv məna ifadə etməyə meyillidirlər. R.A.Klouz bu tiptən olan feilləri təsnif edərkən güman bildirən feilləri, xüsusən “to suppose”, “to assume” feillərini tamamlıq funksiyasına malik olan that bağlayıcı budaq cümlə ilə işlənən feil tipləri sırasına aid edir (Matthews, 1979). Tədqiqatların nəticəsi sübut edir ki, müasir ingilis dilində arzu bildirən feillərin (“to wish”, “to want”, “to desire”, “to will”, “to crave”, “to languish”, “to yearn”) ən çox aşağıda qeyd olunan modelləri geniş işlənir və bu modellərdə həmin qrupa aid olan feillər təsirli olduğundan, hər bir təsirli feil kimi tamamlıq və ya tamamlıq budaq cümlələri ilə birləşə bilmə xüsusiyyəti aşkarlanır və müəyyən sintaqmatik ardıcılıq özünü göstərir.

Güman bildirən “to suppose”, “to guess”, “to assume”, “to deem”, “to presume” feillərinin sintaqmatik təhlili zamanı bu feillərin aşağıdakı modellərdə daha çox işləndiyinin şahidi oluruz:

1. S1 + V + S2
2. S1 + V + S2 + V2
3. S1 + V1 + V2

Güman bildirən feillərin məsdərli və budaq cümləli konstruksiyaları daha çox modallıq ifadə edir. Həmin feillərin semantik təhlilində onlar zəif gümandan əminlik ifadə edən gümana doğru ardıcıl olaraq sıralanır. Bu təhlil eyni zamanda güman bildirən feillərin modallığına da şamil edilə bilər. Güman bildirən feilləri zəif, adi, güclü gümanı ifadə etməsinə görə də üç qrupa bölmək mümkündür.

İnamı, əminliyi göstərən “to believe”, “to consider” feillərinin modallığı onun güclü güman ifadə etməsidir. “To think” və “to seem” feilləri adi gümanı ifadə edən modallığın sırasına aid edilən güman bildirən feillərdir. “To think” feilinin epistemik modallığı onun budaq cümləli konstruksiyasında geniş ifadə olunur.

Nəticə

Ümumi nəticə olaraq qeyd edilməlidir ki, güman bildirən feillər modallıq ifadə etsələr də, onlar modal feillər deyildir. Modal feillər güman bildirən feillər kimi şəxslərə görə təsriflənmir, bütün zaman formalarına uyğun dəyişə bilmir, şəxssiz formaları olmur. Güman bildirən feillər yalnız semantik cəhətdən modal feillərə (ought to, should, may, must) yaxın olur, amma sintaktik cəhətdən bir-birindən fərqlənir.

Ədəbiyyat

1. Brazil, D., & Coulthard, M. (1980). *Intonation and language teaching*. Longman.
2. Gardiner, A. (1951). *The theory of speech and language* (2nd ed.).
3. Gordon, E. M., & Krilova, I. P. (1968). *Modality in modern English*.
4. Ilyish, B. A. (1971). *The structure of modern English*.
5. Joos, M. (1964). *The English verb: Form and meaning*. Wisconsin University Press.
6. Kaushanskaya, V. L., & Kovner, R. L. (1973). *English grammar*.
7. Matthews, P. H. (1979). *Morphology: An introduction to the theory of word structure*. Cambridge University Press.
8. Palmer, F. R. (2001). *Mood and modality*. Cambridge University Press.
9. Rəhimov, I., Hidayətzadə, T., & Mircəfərova, S. (2001). *İngilis dilinin praktik qrammatikası*. Azərnəşr.
10. Traugott, E. (2006). Historical aspects of modality. In W. Frawley (Ed.), *The expression of modality*.
11. Valimova, G. V. (1967). *Funksional'nyye tipy predlozheniy v sovremennom russkom yazyke*. Izd-vo Rost. un-ta.
12. Yunusov, D. (2012). *Müqəyisəli tipologiya*. Mütərcim.

Daxil oldu: 20.08.2025

Qəbul edildi: 23.11.2025